

kechinmalari, ma'naviy olam qirralari ifodasida ham muhim rol o'ynaydigan poetik vositadir.

### **Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati**

1. Qayumov A. Zahiriddin Muhammad Bobur (Shoir hayoti va ijodi to'g'risida ayrim lavhalar). Ilmiy- adabiy nashr. O'zFa, Fan, 2008. – B. 50.
2. Xo'jayev T. Bobur she'riyatining ayrim o'ziga xos xususiyatlari // O'zbek tili va adabiyoti. - 2013. - № 2. – B. 49.
3. Quronov D., Mamajonova Z., Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik lug'ati. – Toshkent: Akademya, 2013. – B. 393.
4. Jo'rayev H. Alisher Navoiy Alisher Navoiy lirikasida voqelik va uning poetik talqinlari (O'ziga xoslik va an'anaviylik asosida). Filol. Fanlari doktori... Diss. – Toshkent: 2008. – B. 31.
5. Nabiyev F. Borchadin insonni sharif aylading / Sharq yulduzi. –Toshkent, 2008. № 5-6. – B. 178.
6. Sharopov A. Olamlar ichra olamlar. Toshkent: G'. G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1978. – B. 109.
7. Zahiriddin Muhammad Bobur. Ko'zidin boshda havodur: g'azallar, qit'alar, ruboiylar, tuyuqlar, fardlar. So'zboshi, izohlar muallifi va to'plab nashrga tayyorlovchi Manzar Abdulxayr. – Toshkent: Zabarjad Media, 2023. – B. 12.
8. Zahiriddin Muhammad Bobur. Ko'zidin boshda havodur: g'azallar, qit'alar, ruboiylar, tuyuqlar, fardlar. So'zboshi, izohlar muallifi va to'plab nashrga tayyorlovchi Manzar Abdulxayr. – Toshkent: Zabarjad Media, 2023. – B. 13.
9. Zahiriddin Muhammad Bobur. Qaro zulfung firoqida. – Toshkent Adabiyot uchqunlari, 2019. – B. 103.

---

**O'ktamova Moxigul Xamidullo qizi**, FarDU Ingliz filologiyasi kafedrasida katta o'qituvchisi, [uktamovamoxigul@gmail.com](mailto:uktamovamoxigul@gmail.com)

**Boboyeva Shohsanamxon Valisher qizi** Ingliz filologiyasi yo'nalishi 2-kurs talabasi



---

## **O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI QISQARTMALARNING QIYOSIY TAHLILI**

<https://zenodo.org/records/19840758>

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada qisqartmalarning kelib chiqishi va ishlatilishi chog'ishtirma tahlil qilingan. Ingliz va uzbek tillaridagi qisqartma so'zlarning turlari ham yoritib berilgan. Shuningdek, ilmiy, rasmiy va kundalik muloqotda ularni to'g'ri qo'llash qoidalari ko'rib chiqilgan.

**Kalit so'zlar:** ingliz tilidagi qisqartma so'zlar, o'zbek tilidagi qisqartma so'zlar, qisqa shakllar, ingliz tili, o'zbek tili, yozish samaradorligi, kundalik muloqot, keng tarqalgan, standart va noformal qisqartmalar.

**Abstract.** This article provides a comparative analysis of the origin and usage of abbreviations. It also highlights the types of abbreviations in English and Uzbek languages. In addition, the rules for their correct use in scientific, formal, and everyday communication are examined.

**Key words:** English abbreviations, Uzbek abbreviations, short forms, English language, Uzbek language, writing efficiency, everyday communication, widely used, standard and informal abbreviations.

**Аннотация.** В данной статье проведён сравнительный анализ происхождения и использования сокращений в английском и узбекском языках. Кроме того, рассматриваются правила их правильного применения в научной, официальной и повседневной речи."

**Ключевые слова:** английские аббревиатуры, узбекские аббревиатуры, краткие формы, английский язык, узбекский язык, эффективность письма, повседневное общение, широко распространённые, стандартные и неформальные сокращения.

### KIRISH

Abbreviatura - "qisqartma", "qisqartirilgan so'z", ma'nolarini anglatib, so'z birikmasini qisqartirishdan hosil bo'lgan, alohida leksik xususiyatlarga ega, ot so'z turkumiga oid so'z. Bu so'z aslida rus tiliga italyan tilida "abbreviatura" ya'ni (lotincha-brevis) "qisqa" degan ma'noni bildiruvchi so'zdan olingan bo'lib, XVIII asrdan XX asrning boshlarigacha o'zining asl va etimologik ma'nosida foydalanib kelingan.

### USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Qisqartma so'zlar bu so'z birikmalari va iboralarning bosh harflari yoki bo'g'inlarini birlashtirish orqali yasalgan sodda so'zlar. Ular tashkilotlar, mamlakatlar, ilmiy-o'quv muassasalari va texnik atamalarni yengilroq ifodalash uchun qo'llaniladi. Tilshunoslikda esa so'z yasalishining alohida turi sifatida qaraladi. Abbreviatura mavzusida turli izlanishlar maydonga kelgan bo'lib, ingliz olimlari D.Kristal, L.Baver, H.Marchand, J.Algeyo, O.Jesperon, va rus olimlardan V.Vinogradov, A.Reformatskiy, N.Shanskiy, E.Zemskaya, L.Krison, kabilarning tadqiqotlarini alohida ko'rsatib o'tish lozim.

Ingliz olimi L.Bauerning "Ingliz tilida so'z yasalishi" 1983-yil kitobi ingliz tilidagi so'z yasalishi, jumladan abbreviatura hamda qisqartirish usullarini tizimli tahlil qilgan muhim tadqiqotdir. U abbreviaturalarni qisqartirish, aralashma va akronimlar kabi turlarga ajratib, ularning samaradorligi va nutqdagi o'rnini qoidalar asosida asoslab bergan. Shuningdek, O.Jesperonning "A modern English grammar on historic principles" asarida esa qisqartmalarni ko'pincha "hissiy yoki noformal" (slang) nutqda paydo bo'lib, keyinchalik adabiy tilga ko'chib o'tishini isbotlab bergan. Uning fikricha, qisqartmalar tilning rivojlanishidagi tabiiy va ijobiy jarayondir, chunki ular muloqotni tezlashtiradi.

Akademik V. Vinogradov qisqartmalar haqida o'zining mashhur "Rus tili. So'z haqidagi grammatik ta'limot" asarida batafsil to'xtalib o'tgan. Ushbu asarida muallif qisqartmalarni o'rganishda qisqartmalarni (murakkab qisqartma so'zlarni) yangi so'z yasash usuli sifatida tahlil qiladi hamda abbreviaturalarning turkumlanishi, ularning jins va kelishik formalari bilan bog'liq xususiyatlarini yoritadi. N.M.Shanskiy esa, "rus tili so'z yasalishi bo'yicha ocherklar" kitobida abbreviatsiyani so'z yasalishining eng yosh va sarmahsul

usullaridan biri sifatida baholaydi, hamda, leksik birlik sifatida tilning lugʻat tarkibini boyitishda muhim oʻrin tutishini taʼkidlab oʻtgan.

Oʻzbek olimlaridan A.Nurmonov, E.Begmatov, A.Hojiyev, B.Yoʻldoshev, Sh.Rahmatullayev kabi oʻzbek olimlar oʻz fikrlarini maqolalar va asarlari orqali bayon etganlar. A. Nurmonov oʻzining "Oʻzbek tilining nazariy grammatikasi. Morfologiya" kitobida qisqartmalarni tilning sistem-struktura va soʻz yasalishi tizimi nuqtai nazaridan tadqiq qilgan.

A. Hojiyev "Tilshunoslik terminlarining izohli lugʻati" asarida qisqartmalarning terminologik tabiatini va ularning lugʻatdagi aksini asoslab bergan. Olim qisqartmalarning turlarini (harfiy, boʻgʻinli, aralash) aniq klassifikatsiya qilgan va ularning ilmiy termin sifatida shakllanish jarayonini yoritgan.

E.Begmatov esa ushbu jarayonni jonli muloqot va ijtimoiy ehtiyoj nuqtai nazaridan tahlil qilgan. Yaʼni nutqda vaqt va joyni tejash uchun qisqartmalarning zarurligini, ammo meʼyordan oshsa, tushunarsizlik (abbreviaturabozlik) keltirib chiqarishini taʼkidlab oʻtgan.

### **NATIJA VA TAHLIL**

Ingliz va oʻzbek tillarida qisqartma soʻzlar (abbreviatura) oʻzining shakllanish usuli va qoʻllanish doirasiga koʻra bir-biridan farqlanadi. Shu bilan birga, ular oʻrtasida maʼlum oʻxshashliklar ham mavjud. Quyida ikkala tildagi qisqartma turlari qiyosiy tahlil qilinadi.

Akronimlar – soʻz birikmasidagi har bir soʻzning bosh harfidan tuzilgan va yangi soʻz sifatida talaffuz qilinadigan qisqartmalardir.

Ingliz tilida:

- *NASA (National Aeronautics and Space Administration)*
- *UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)*
- *LASER (Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation)*

Oʻzbek tilida

- *OʻzMU (Oʻzbekiston Milliy universiteti)*
- *XTB (Xalq taʼlimi vazirligi)*
- *BMT (Birlashgan Millatlar Tashkiloti)*

Ingliz tilida akronimlar koʻpincha mustaqil soʻz sifatida talaffuz qilinadi va baʼzan kichik harflar bilan yoziladi (masalan, radar, laser). Oʻzbek tilida esa akronimlar asosan bosh harflar bilan yoziladi va ularning talaffuzi harflar nomi bilan emas, balki soʻz sifatida amalga oshiriladi (masalan, BMT – “be-em-te” emas, balki “BMT” deb oʻqiladi).

Boshlangʻich qisqartmalar (Initialisms) ham bosh harflardan tuziladi, lekin har bir harf alohida talaffuz qilinadi.

Ingliz tilida:

- *FBI (Federal Bureau of Investigation)*
- *CIA (Central Intelligence Agency)*
- *BBC (British Broadcasting Corporation)*

Oʻzbek tilida:

- *AQSh (Amerika Qoʻshma Shtatlari)*
- *SSSR (Sovet Sotsialistik Respublikalari Ittifoqi)*
- *OʻzR (Oʻzbekiston Respublikasi)*

Ingliz tilida initializmlar keng tarqalgan bo‘lib, ular rasmiy hujjatlar, ilmiy matnlar va ommaviy axborot vositalarida faol qo‘llanadi. O‘zbek tilida esa bunday qisqartmalar asosan davlat nomlari va tashkilotlar bilan cheklangan. Biroq so‘nggi yillarda texnologiya va internet ta‘sirida yangi initializmlar paydo bo‘lmoqda (masalan, IT, AI).

Bo‘g‘in qisqartmalari (Syllabic abbreviations) so‘z birikmasidagi so‘zlarning birinchi bo‘g‘inlaridan tuziladi.

Ingliz tilida:

- *Benelux (Belgium, Netherlands, Luxembourg)*
- *Interpol (International Criminal Police Organization)*

O‘zbek tilida:

- *O‘zбекиsanoatqurilishbank (O‘zbekiston sanoat qurilish banki)*
- *Toshshahartransxizmat (Toshkent shahar transport xizmati)*

Ingliz tilida bunday qisqartmalar kam uchraydi va asosan geografik yoki tijoriy nomlarda qo‘llanadi. O‘zbek tilida esa bo‘g‘in qisqartmalari davlat tashkilotlari, korxonalar va muassasa nomlarida keng tarqalgan. Bu o‘zbek tilining agglyutinativ tuzilishi bilan bog‘liq bo‘lib, so‘z yasash imkoniyatlarining kengligidan dalolat beradi.

Aralash qisqartmalar (Blends) ikki yoki undan ortiq so‘zning qismlarini birlashtirish orqali hosil qilinadi.

Ingliz tilida:

- *Brunch (breakfast + lunch)*
- *Smog (smoke + fog)*
- *Motel (motor + hotel)*

O‘zbek tilida:

- *Dayro (dasturiy + ta‘minot) – texnik sohada qo‘llaniladi*
- *Mahalliykom (mahalliy + kommunikatsiya)*

Ingliz tilida aralash qisqartmalar juda sermahsul bo‘lib, ular kundalik hayotda, reklama va ommaviy madaniyatda faol qo‘llanadi. O‘zbek tilida esa bu usul hozircha kam rivojlangan bo‘lib, asosan texnik va tijoriy sohalarda uchraydi. Biroq, globalizatsiya ta‘sirida bunday qisqartmalarning soni ortib borayotganini kuzatish mumkin. Ingliz va o‘zbek tillarida qisqartmalarning qo‘llanishi kontekstga qarab farqlanadi. Quyida ularning asosiy qo‘llanish sohalari tahlil qilinadi: Ilmiy matnlar Keng qo‘llanadi, xalqaro standartlar mavjud Cheklangan, ko‘pincha to‘liq shakli beriladi. Rasmiy hujjatlar Juda keng, qisqartmalar lug‘ati mavjud, davlat tashkilotlari nomlarida keng.

## XULOSA

Xulosa sifatida ta‘kidlash joizki, o‘zbek va ingliz tillaridagi qisqartmalar (abbreviations) zamonaviy lingvistik tizimning dinamik va funksional jihatdan faol qatlamini tashkil etadi. O‘tkazilgan qiyosiy tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, har ikki tilda qisqartmalar derivatsion jarayonning mahsuli sifatida shakllanib, tilning iqtisodiylik tamoyilini ta‘minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ularning strukturaviy modeli, fonetik realizatsiyasi hamda semantik xususiyatlarida tipologik farqlar mavjudligi aniqlandi.

Ingliz tilida qisqartmalar, xususan, akronim va initsial shakllar, ilmiy-texnik diskurs hamda ommaviy kommunikatsiya vositalarida yuqori chastotada qo‘llaniladi va ko‘pincha

mustaqil leksik birlik sifatida grammatik integratsiyaga uchraydi. O'zbek tilida esa qisqartmalar asosan rasmiy-huquqiy, ma'muriy va ijtimoiy sohalarda faol qo'llanib, ularning morfologik moslashuvi nisbatan cheklangan xarakter kasb etadi. Tadqiqot natijalari qisqartmalarni nafaqat lingvistik iqtisod vositasi, balki sotsiolingvistik va pragmatik hodisa sifatida ham baholash zarurligini ko'rsatadi. Globalizatsiya jarayoni va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi natijasida qisqartmalar ikki til o'rtasidagi leksik almashinuvni jadallashtirmoqda hamda yangi semantik modellar shakllanishiga zamin yaratmoqda. Qisqartmalarni qiyosiy-tipologik nuqtayi nazardan o'rganish nazariy tilshunoslik, tarjimashunoslik hamda til o'qitish metodikasi uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Kelgusidagi tadqiqotlarda qisqartmalarning diskursiv funksiyasi, semantik kengayishi va interkultural kommunikatsiyadagi roli yanada chuqurroq tahlil qilinishi maqsadga muvofiqdir.

### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Bauer L. English Word-formation, Marchand H. The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation, Algeo J. Fifty Years among the New Words: A Dictionary of Neologisms, Jespersen O. A Modern English Grammar on Historical Principles
2. Виноградов В. В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) : учеб. пособие. – М. : Высшая школа, 1972. Реформатский А. А. Введение в языковедение : учебник для вузов. – М. : Аспект Пресс, 1996. Шанский Н. М. Очерки по русскому словообразованию. – М. : Изд-во МГУ, 1968. Земская Е. А. Современный русский язык. Словообразование : учеб. пособие. – М. : Просвещение, 1973.
3. Bauer L. English Word-formation. – Cambridge: Cambridge University Press, 1983. – P. 232-237
4. Jespersen O. A Modern English Grammar on Historical Principles. Part VI. – London: George Allen & Unwin, 1942. – P. 534.
5. Виноградов В. В. Русский язык (Грамматическое учение о слове). – М.-Л.: Учпедгиз, 1947. – С. 144–149.
6. Шанский Н. М. Очерки по русскому словообразованию. – М.: Изд-во МГУ, 1968. – С. 138–142.
7. Nurmonov A. Tanlangan asarlar. 2-jild. – Toshkent: Akademnashr, 2012. – B. 240-245
8. Hojiyev A. O'zbek tili so'z yasalishi tizimi. – Toshkent: O'qituvchi, 2007. – B. 88–92
9. Begmatov E. O'zbek tili leksikologiyasi va leksikografiyasi. – Toshkent: Fan, 1981. – B. 45–50